

USÛL-İ CEDİT’TE OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİ

Mehmet SOYUÇOK¹

Özet

Cedit Hareketi, 19. yüzyılda ortaya çıkan, kültür ve eğitim alanına birçok yenilik getirmiş bir oluşumdur. Tiyatro, din, şiir, sanat ve fen bilimlerinde eserler vermekle birlikte ana faaliyet alanını okuma yazma öğretimi oluşturmaktadır. Betimsel olan bu çalışma tarama modelinde yapılmış ve veriler, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Çalışmadaki veriler, hareketin en önemli ismi olarak kabul edilen Gaspıralı İsmail’in “Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir?”, Rehber-i Muallimin Ya Ki Muallimlere Yoldaş” ve “Kıraat-i Türki” adlı kitaplarından elde edilmiştir. Bu kitaplara, Gaspıralı İsmail (Haz. Akpınar, 2014) adlı eserden ulaşılmıştır. Verilerin analizi sonucunda Usul-i Cedit’in kızların eğitimi, okul ve sınıfların fiziki şartları gibi konularda modern görüş ve uygulamalara sahip oldukları, öğrencilere eleştirel düşünme ve işlevsel okuma gibi becerileri kazandırabilecek nitelikte öğretim verdikleri belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Usul-i Cedit, Okuma, Yazma, Öğretim, Yenilik.

TEACHING READING AND WRITING IN USÛL-İ CEDİT

Abstract

The Cedit Movement, which emerged in the 19th century, brought many innovations in the field of culture and education. Within the scope of the Cedit movement the works of theatre, religion, poetry, art and sciences have been given at the main field of activity is the teaching of literacy. This descriptive study was conducted in a screening model and the data were obtained through a document review. Data in the study were obtained from the books “Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir?”, “Rehber-i Muallimin Ya Ki Muallimlere Yoldaş” and “Kıraat-i Turki” by Gaspıralı İsmail who is known as the most important name of the movement. These books were obtained from the work the name of which is Gaspıralı İsmail (By Akpınar, 2014). As a result of the analysis, it was determined that Usûl-i Cedit had modern views and practices on subjects such as the education of girls, school and the physical conditions of the classes, and that they could provide the students with skills such as critical thinking and functional reading.

Key Words: Usul-i Cedit, Reading, Writing, Teaching, Innovation.

1. Giriş

Usûl-i Cedit, “XIX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında dil, eğitim-öğretim ve din meselelerinde ıslah hareketi olarak İdil boyu Tatar aydınlarından Şihabeddin Mercani, Nadir Devlet (1815-1889), Abdulkayyum Nasırı (1824-1907) ve Hüseyin Feyizhanı (1826- 1866) ve başkaları tarafından başlatılan” (Devlet, 1996: 404-405), İsmail Gaspıralı ile hayata geçirilen ve geniş sahalara yayılan yenilikçi düşünce ve uygulamalara verilen addır. Tarihi olay ve vesikalar incelendiğinde Ceditçiliğin sadece eğitimle sınırlı olmadığı görülmektedir. Kadyrov’un ifadesiyle “Ceditçiliği, ilk başlarda dini konulardan başlayıp eğitim alanına taşınan, daha sonra siyasi yönü öne çıkan milli ve dini değerlere dayalı, hayatın bütün

¹ ORCID: 0000-0001-8388-2130 Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi (mehmetsoyucok@gmail.com)

alanlarını kapsayan bir toplumsal hareket olarak değerlendirmek hiç de yanlış olmayacaktır” (Kadyrov, 2014: 161).

Usûl-i Cedit hareketini iyi anlamak ve dinamiklerini ortaya koymak için öncelikle dönemin şartlarına bakmak gerekmektedir. Ceditçiliğin ortaya çıktığı 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde gerileme son haddini bulmuş, Avrupa ülkeleri teknik ve bilimsel açıdan zirveye ulaşmış, Türk Dünyası ise ilim ve irfandan uzak bir duruma düşmüştü (Öztuna, 1986, 48). Bu durumu Htdıraliyev şu cümlelerle en güzel şekilde tarif eder:

“XVI. yüzyıl sonuna doğru, bilhassa, Buhara Hanı Abdullah Han, 1587’de Şiraz’dan gelen misafir müderris Mirzacan Şirazi’yi Şeyhül-Ulema tayin edince facia başlamıştı. Şirazi, acele olarak, medrese dersleri müfredatında dünyevi ilimlerin öğretilmesini yasak etti. Böyle bir tedbir, başka medreselere de tesir etti. 10-12 yıl medreselerde tahsil gören talebeler, yalnız dinî ilimleri öğrendiler lakin riyazat, hendese, tarih, tıbbiye ve edebiyat gibi ilimlerden uzak kaldılar” (Htdıraliyev, 1998: 79).

Cedit hareketi, böyle bir ortam ve anlayış içinde eğitim yoluyla geri kalmışlığa son verme amacıyla ortaya çıkmıştır.

Yukarıda sayılan durumların farkında olan dönemin Türk Dünyası aydınları toplumu ilgilendiren her alanda yenilik yapılması görüşünü benimsemişlerdir. Zaten *“ceditçiler denildiğinde çoğu zaman Rusya Türkleri arasında yeniliğe açık ve yenilik taraftarı aydınlar kastedilmektedir”* (Ergin, 2017: 42). Ancak Ceditçiliğin çıkış yeri Osmanlı toprakları dışında olmakla birlikte yine de kaynağının Osmanlı toprakları olduğu söylenebilir. *“Osmanlı Devleti’nde Genç Türkler olarak ortaya çıkan fikri ve siyasi hareketi Rusya İmparatorluğu içinde yaşayan genç aydınlarda Ceditçilik şeklinde bir eğitim ve kültür hareketi şeklinde tezahür etmiştir”* (Koncak, 2013: 106). İsmail Gaspıralı’nın Usûl-i Cedit’i ortaya koymadan önce İstanbul’a giderek oradaki aydınlarla irtibata geçmesi ve yayınladığı Tercüman gazetesi ve Âlem-i Nisvan ve Âlem-i Sıbyan dergilerinde kaleme aldığı yazılarında Osmanlı eğitim sistemi hakkında bilgi ve değerlendirmelerini paylaşması da bu savı güçlendirmektedir.

Birçok fikir kaynağından beslenen Ceditçilik, eğitim öğretim alanında büyük işler başarmıştır. Bendrikov (1960: 260-262), 1910-1915 arasında Türkistan Genel Valiliği’nde 100 civarı, Buhara Emirliği’nde 57 tane ve 1918’in ikinci yarısında Orta Asya topraklarında toplam 328 cedit mektebi olduğunu söylemektedir (akt.Kadyrov, 2014, 162). Kuşkusuz bu hareketin öncü ve lider ismi İsmail Gaspıralı’dır (Arıkan, 2004, 73; Çakmak, 2014, 289; Özkaya, 2007, 1; Özkaya, 2011, 80; Saklı, 2012, 4; Uzun, 2001, 3). Açtığı okullarla, yayınladığı Tercüman gazetesiyle, yazdığı eserlerle ve Rus hükümetiyle kurduğu akıllıca ilişkiler sayesinde hareketin lokomotif ismi olmuştur. *“Usûl-i Cedit, genel ifadeyle Ceditçilik akımı, Osmanlı ıslahatçılarının ve Kayyum Nasırilerin, Şehabettin Mercanilerin gayeleri İsmail Bek Gaspıralı’nın şahsında somutlaşarak belli bir odak noktada kültür-medeniyet, maarif ve neşriyat alanında yoğunlaştı”* (Htdıraliyev, 1998: 83). Bu alanların yanı sıra tiyatro gibi sanat alanlarında da Ceditçiliğin etkileri görülmektedir (Güngör, 1996, 387; Yılmaz Vurgun, 2014, 222).

“Gaspıralı İsmail Bey, 1884 yılında ilk Usul-i Cedit okulunu açtı. Bu okullarda, kendi geliştirdiği “usul-i savti” yöntemiyle 40 günde Türkçe okuma yazma öğretmeye başlamış, “Hoca-i Sıbyan” adlı ders kitabını bizzat hazırlayarak okullara dağıtmıştır” (Saklı, 2016: 268). İlk başta pek talep görmese de gösterdiği başarıyla hızla popülerleşen bu okuldan ve uygulanan sistemden esinlenen Münevver Kâri (Saray, 2003, 43) gibi kişiler tarafından Türk dünyasında beş bin civarında Usûl-i Cedit Okulu açılmıştır. Ceditçilerin, eğitim alanındaki hizmetleri sadece bununla kalmamıştır. Ceditçilerin başarılarını ve halk nezdinde artan itibarlarını gören usûl-i kadimciler de okullarını bu yeni sisteme yakın şekilde yenilemiş, nispeten modern hale getirmişlerdir (Saray, 2003, 44).

Cedit okulları, kuruldukları yerlerde eğitim öğretimin kalitesini yükseltmekle kalmamış, halkın bilgi ve kültürünü de arttırmışlardır. “*Sonraki yıllarda bu okullardan yetişen yüzlerce genç Türk aydınlanmasının öncüleri olarak din, fikir, edebiyat, şiir, sanat, tiyatro ve fen bilimlerinde göz kamaştırıcı eserler ortaya koymuşlardır*” (Coşkun, 2012: 50). Başlangıçta Rusya hükümeti tarafından olumlu veya olumsuz herhangi bir tepki görmeyen Usûl-i Cedit hareketi, etki alanını genişlettikçe ve halkın iltifatını kazandıkça baskı altına alınmaya başlamıştır. Bu baskı Sovyet döneminde daha da artmış ve Arabayev, Sıdıkov, Tınıstanov gibi Ceditçiliğin önemli isimleri, Pantürkizm, Panislamizm ve Sovyet düşmanlığı suçlamalarıyla hapse atılmış, sürgüne yollanmış ya da öldürülmüşlerdir. Usûl-i Cedit Hareketi, Türk Dünyası’nı kültür ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda derinden etkilemekle birlikte özel olarak okuma yazma öğretimi üzerine eğilmişlerdir. Ceditçilerin okuma yazma öğretiminde yaptıkları yenilikler, hem kendi devirlerini hem de sonraki devirleri derinden etkilemiştir. Bu bakımdan Usûl-i Cedit’te okuma yazma eğitimi yaklaşım ve uygulamaları incelenmesi gereken bir konudur. Bu araştırmanın da amacı, Usûl-i Cedit Hareketi’nin okuma yazma eğitimi alanındaki yaklaşım ve uygulamalarını ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, tarama modelinde yapılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlar (Karasar, 1994: 77). Çalışmaya veri toplanırken doküman analizi yapılmıştır. “*Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir*” (Karataş, 2015: 72).

2.1. Çalışma Dokümanları

Araştırmadaki bulgular, Gaspıralı İsmail’in “Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir” risalesi ile “Rehber-i Muallimin Ya Ki Muallimlere Yoldaş” ve “Kıraat-ı Türkî” adlı kitaplarından elde edilmiştir. Adı geçen eserlere, İsmail Gaspıralı – Eğitim Yazıları (Haz: Akpınar, 2014) adlı kitaptan ulaşılmıştır.

3. Bulgu ve Yorumlar

3.1. Usûl-i Cedit’in Eğitim Anlayışı

Çalışmada daha önce de ifade edildiği gibi, Türk dünyasında faaliyet gösteren medreselerde pozitif bilimlerin öğretimine zaman içinde neredeyse son verilmiştir. Ayrıca toplumda okuma yazma oranı da çok düşüktür. Medreseler asli görevlerini yerine getirememekteydi. Bu durumu düzeltmek amacıyla ortaya çıkan Usûl-i Ceditçilerin temel amacı, çağın gereklerine uygun eğitim öğretim yapmak ve Rusya Türklüğünü okuma yazma başta olmak üzere devrin gerektirdiği temel teknik ve bilgiyle donatmak olmuştur.

Usûl-i Cedit’in eğitim anlayışını İsmail Gaspıralı’nın “Rehberi Muallim Ya Ki Muallimlere Yoldaş” adlı risalesinden hareketle şu şekilde ifade etmek yerinde olacaktır:

- ✓ Dini bilgiler öncelikli olmakla birlikte öğrenciye sağlam bir okuma yazma eğitimi vermek ve günlük ihtiyacı olan bilgileri sunmak amaçlanır.
- ✓ Bir öğretime otuz, kırktan fazla öğrenci verilmemelidir.
- ✓ Sadece erkek çocukları değil, kız çocukları da okutulmalıdır.
- ✓ Öğretimde bireysel ilerleme değil grup olarak sınıf halinde ilerleme ve başarı önemlidir.
- ✓ Bir günde, en fazla, sabahtan üç saat, öğleden sonra iki saat olmak üzere toplam beş saat ders yapılmalıdır. Teneffüsler on dakika, öğle arası kırk beş dakika olacaktır.

- ✓ Cuma günü ve milli bayramlarda okul tatil olmalı; yazın ya okul kapanmalı ya da dersler hafifletilmelidir.
- ✓ Bir günde bir dersten en fazla bir saat ya da kırk beş dakika görülmelidir. Aksi, öğrencide bıkkınlık ve yılgınlığa yol açar.
- ✓ Öğrenciyi dövmemek ve azarlamamak gerekir. Dersi öğretmek için ceza değil teşvik gerekir.
- ✓ Her haftanın sonunda öğrencinin o haftaki başarı durumunu gösteren bir belge verilmelidir.
- ✓ Sınıflar büyük, ferah, aydınlık ve temiz olmalıdır.
- ✓ Kara tahta, sıra gibi modern eğitim araçlarından yararlanılmalıdır.
- ✓ Namaz sureleri dışında ezbere yer verilmemeli, öğrencinin konuyu anlaması ve nakledebilmesi üzerinde durulmalıdır.
- ✓ Yazma ve okuma dersleri toplu olarak yapılmalıdır.
- ✓ Temel eğitim için beş sene çoktur, iki sene yeterlidir. Diğer üç senede çeşitli zanaatlar öğretilmelidir.
- ✓ Bir konu tam öğrenilmeden diğerine geçilmemelidir.
- ✓ Eğitim bütün sınıflar ve öğrenciler için aynı anda başlayıp aynı anda biter.
- ✓ Her dersin sınavı olmalıdır.
- ✓ Okuma yazma öğretildikten sonra, önce Türkçenin kuralları, sonra Rusça ve Arapçanın kuralları öğretilmelidir (Gaspıralı, 2017: 471-505).

Görüldüğü üzere Cedit okullarındaki eğitim yaklaşımı modern eğitim anlayışına oldukça yakın ve doğu eğitim sisteminin ilerisindedir. Bu eğitim anlayışı, açılan Ceditçi okullara aynıyle yansıdığı gibi eski metotla eğitim yapan okulların ıslahında da yol gösterici olmuştur. Ceditçilerin yayıncılık alanındaki faaliyetleri de eğitimi derinden etkilemiştir. *“Matbuatın modern okullarla birlikte dil üzerindeki standartlaştırıcı etkisi, usûl-i cedit eğitimiyle birlikte daha ileri bir seviyeye ulaşmış ve yeni bir eğitim sistemi ortaya çıkmıştır”* (Türkyılmaz, 2018: 138).

Açılan Usûl-i Cedit mektepleri, eski usûlle eğitim yapan okullara göre okuma, yazma, temel matematik, ilmiyal ve tarih öğretiminde büyük başarılar göstermiştir. Açılan yeni usûl okulların ders programı aşağıdaki şekildedir (Sümer, 2012: 240):

Numara		1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl
1	İlk Okuma Kitabı	11	-	-	-
2	Okuma	4	2	-	2
3	Yazma	2	3	4	4
4	Kuran	-	6	5	4
5	Din Dersi	3	3	4	2
6	Peygamberler Tarihi	-	3	-	-
7	İslam Tarihi	-	-	4	6
8	Türk Halkları Tarihi	-	-	-	1
9	Aritmetik	3	4	3	6

10	Tabiat Bilimi	-	-	4	-
11	Coğrafya	-	-	4	3
12	Hijyen	2	2	2	2
Toplam		23	23	30	30

Tablo 1. Usûl-i Cedit Mekteplerindeki Ders Programı

Program incelendiğinde programda ağırlığın hâlâ dinî derslerde olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebinin mollaların tepkisini en aza indirmek ve halkın desteğini kazanmak olduğu söylenebilir. Ayrıca Çarlık Rusya'sının Türk kelimesini yasaklamasına rağmen, 4. yılda ve bir saat olmakla birlikte, Türk Halkları Tarihi dersinin programa konmuş olması Ceditçiliğin milliyetçi düşünce yapısını göstermektedir. Matematik, Coğrafya, Tabiat Bilimi derslerine yer verilmesi ise pozitif bilimlere verilen önemin göstergesidir.

“Usûl-i Cedit sisteminin getirdiği temel yeniliklerden biri de, mektebin millî hâle getirilmesidir. Daha önce çocuklar, Arapça olarak okuma yazma öğrenmeye çalışıyorlardı. Yeni sistem hem okuma yazmanın, hem de diğer bütün derslerin öğreniminde Arapçanın yerine ana dilini ikame etmiştir” (Sümer, 2012: 237).

3.2. Usûl-i Cedit'te İlk Okuma Yazma Öğretimi

Usûl-i Cedit, Osmanlı'daki yenilik hareketlerinden önemli derecede yararlanmışır. Bu durum, okuma yazma öğretiminde de kendini göstermiştir.

“M. Sâti Bey, 1909 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'na müdür olarak atandıktan sonra çıkardığı Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuasında “Savti” (sesi esas alan) yöntemini savunmuştur. Bu yöntemin esası, dilimizdeki seslere uygun olan harfleri, çocuklara göstermektedir. İkinci Meşrutiyet'ten önce, bu yöntemi Türkçeye uygulayanların ilki, Kırım Türklerinden olan Gaspıralı İsmail Bey'dir” (Akyüz, 1999: 187).

Gaspıralı'nın *“Ana dilinden okup yazdıktan sonra ister Farsî ister Arabî başlansın (Farsça veya Arapçaya başlansın) pek o kadar ağır gelmez”* (2014: 489) sözünde belirtildiği gibi Ceditçiler okuma yazma öğretimine ana dilden yani Türkçeden başlanması gerektiğini söylemişlerdir. Ceditçilere göre okuma yazma öğretiminde başarılı olmak için ilk başta hece öğretimi değil, harf öğretimi yapılmalıdır. Eski sistemdeki uygulamanın aksine alfabe birden değil parça parça öğretilmelidir. Örneğin önce elif, be, te, nun harfleri gösterilmeli, okunuşu öğretildikten sonra hemen yazmaya geçilmelidir. Çünkü yazmak, alfabeyi akılda tutmayı sağlayacaktır. Ayrıca bu harflerin, Arap alfabesine uygun olarak, başta, sonda, ortada yazılışları öğretilmelidir. Bu harfler iyice kavrandıktan sonra, sadece bu kelimelerden teşekkül etmiş ab, ba, baba, at, ata gibi kelimeler okunup yazılmaya başlanmalıdır (Gaspıralı: 2014, 464-465).

Harfler gösterilirken sadece isimlerini söylemek yeterli değildir; mutlaka her harfin sesi, çıkış yeri açıklanmalıdır. Çünkü okumaya yeni başlayan bir öğrenci, eğer sadece sesleri bilir de sesini ve çıkış yerini bilmezse harfleri birleştirmede yani hece ve kelimeleri okumada zorlanacaktır. Örneğin öğrenci, elif, ba, re harflerinin sadece isimlerini bilip gırtlaktaki çıkış yerleri ve sedası hakkında bilgi sahibi olmazsa bar şeklinde değil, elifbare şeklinde okur. Dikkat edilecek diğer bir husus ise belli bir aşamadan sonra harf ve hecelerin ezberden yazdırılmasıdır. Öğretmenin söylediği harf ve heceleri öğrencinin hızlıca yazmasına dönük alıştırmalar yapılmalıdır (Gaspıralı: 2014, 472-492).

Bir ders öğrencilerce tam olarak kavranmadıkça diğer derslere geçilmemelidir. İlk harf seti bittikten sonra diğer derslerde birer, ikişer harf eklenir. Her harf eklendikten sonra yeni

uygulamalar yapılmalıdır. Örneğin elif, be, te, nun harflerinden sonra ye ve dal öğretildiğinde abadan, atadan, anadan, bay, tay, nay gibi kelimeler okunup yazdırılmalıdır. Okuma yazma öğretiminde kullanılan hece ve kelimelerin anlamlı olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu yazma etkinliklerinde harflerin mükemmel olmasına lüzum yoktur, harflerin benzemesi yeterlidir. Yazının iyileştirilmesi daha sonra görülecek olan güzel yazı dersleriyle sağlanacaktır (Gaspıralı: 2014, 486-492).

Harf ve hece alıştırmaları bittikten sonra cümle okuma ve yazma çalışmalarına geçilmelidir. “*Elifbanın on iki dersi okunup yazıldıktan sonra bir iki satırlık ibareler söylenip ezber yazdırılır. Türkî elifba ikmal olunduktan sonra beş on satırlık maddeler ezbere yazdırılır*” (Gaspıralı, 2014: 492). Bu etkinlik yapıldıktan sonra kontrol edilmeli ve her öğrencinin yanışı, bütün sınıf tarafından görülmeli ve bilen öğrenciler tarafından düzeltilmelidir. Doğruyu bilen hiçbir öğrenci çıkmazsa düzeltme işi öğretmen tarafından yapılacaktır. Bu etkinlik çok önemlidir; çünkü “*bir bet (sayfa) yazı yazdırmak, kitaptan on bet yazdırmaktan hayırlı ve faydalıdır*” (Gaspıralı, 2014: 493).

Okuma eğitiminde üzerinde durulması gereken en önemli nokta öğrencinin okuduğunu tam ve doğru olarak anlayabilmesi ve kusursuz şekilde ifade edebilmesidir. Bir metni okuyan öğrenci metinle ilgili temel soruları rahatlıkla cevaplayabilir. Ayrıca sesli okuma üzerinde de durulmalı, okuma etkinliğine bütün sınıf katılmalı, her öğrenci metinden kısa kısa parçalar okumalıdır. Eğer okuma yanışı yapılırsa yazma çalışmasında olduğu gibi yanışlar, bütün sınıfça tartışılmalı ve gerekli düzeltmeler öğrenciler veya öğretmen tarafından yapılmalıdır (Gaspıralı, 2014, 493).

Savti yöntemle yapılan bu okuma yazma öğretimiyle kırk gün gibi kısa bir süre içinde okuma öğrenilmesi sağlanıyor ve sık tekrarlar yoluyla öğrenilenlerin unutulmasının önüne geçiliyordu. Okuma yazma öğretiminde anlama ve anlatma üzerinde durulması, öğrenciden ezber değil idrak beklenmesi, Ceditçilerin okuma yazma öğretiminde çağı yakaladıklarını göstermektedir.

3.3. Usûl-i Cedit’te Ders Kitapları ve Metinler

İsmail Gaspıralı’nın “*Bu zaman böyle bir zamandır ki okuyup yazmak marifeti, su ve aş derecesinde lazım olmuştur*” (2014: 458) veciz ifadesinden de anlaşılacağı üzere Usûl-i Cedit, hem etki hem de faaliyet alanı bakımında çok geniş çaplı olmakla birlikte temel olarak okuma yazma öğretimine odaklanmıştır. Ceditçiler, bu sebeple birçok okuma yazma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları hazırlamışlardır.

Modern eğitim anlayışına göre metinler, öğrencinin yakın çevresinden, bildiği şeylerle ilgili olmalı, öğrenciye olumlu mesajlar iletmeli ve öğrenciye fayda sağlamalıdır. Bu nitelikler Ceditçilerin birçok eserinde de kendisini göstermektedir. Burada da örnek olarak Gaspıralı İsmail’in Kıraat-ı Türkî adlı eseri ele alınacaktır. Bu eserdeki metinler konularına göre şu başlıklara ayrılabilir (Özkaya: 2011, 83-85):

Didaktik Metinler: Öğrenciler tarafından ilgiyle okunmakla birlikte onları bilgilendirme amacı da taşıyan metinlerdir.

Fabllar: Çeşitli etik mesajları taşıyan fabl türündeki metinlerdir.

Günlük Hayatta Öğrenilmesi Gereken Bilgileri İçeren Metinler: Öğrencilerin günlük hayatta karşılarına çıkacak konular hakkında bilgi veren ve hayata hazırlayan metinlerdir.

Felsefî Metinler: Öğrencilere düşünmeyi öğretme amaçlı metinlerdir.

Dinî İçerikli Metinler: Dini bilgiler veren fakat bilhassa mezhep kaynaklı düşmanlıkları önleme amaçlı metinlerdir.

Sağlıkla İlgili Metinler: Sağlığı korumak için yapılması gerekenleri ele alan metinlerdir.

Metinlerin konuları incelendiğinde metinlerin eleştirel ve işlevsel okuma becerilerini kazandırıcı ve öğrencileri hayata hazırlayıcı bir nitelikte olduğu görülmektedir. Bu da Gaspıralı İsmail'in şahsında Ceditçilerin eğitimdeki yenilik ve yönelimleri iyi takip ettiklerini, yeni nesilleri çağın şartlarına uygun yetiştirmeyi amaçladıklarını göstermektedir.

4. Sonuç

Usûl-i Cedit Hareketi, eğitim başta olmak üzere fen, din, basın, sanat alanlarında Türk Dünyası'nı derinden etkilemiştir. Ceditçiler, özellikle kızların eğitimi, okul işleyişinin bir düzene bağlanması konusunda köklü yenilikler yapmış ve bu yenilikleri yaygınlaştırmayı başarmışlardır. Ceditçilerin özellikle üzerinde durdukları alan ise okuma yazma öğretimi olmuştur. Kullandıkları savtî yöntemle okuma yazma öğrenme süresini kısaltmışlar, ezberden ziyade anlamaya, anlatmaya önem vermişlerdir. Ceditçilerin yayınladıkları, kullandıkları okuma kitaplarının ise modern eğitim anlayışının bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa gibi ilkelere uygun, işlevsel ve eleştirel okuma becerilerini kazandırabilecek nitelikte olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Ceditçiler, ortaya attıkları yeni yaklaşım ve uygulamalarla okuma yazma öğretimine büyük yenilikler ortaya koymuşlar, süreci eskiye nazaran daha işlevsel, kolay ve anlaşılabilir hale getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Y. (1999). Türk eğitim tarihi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARIKAN, M. (2004). Gaspıralı'nın Türk Dünyası'na Tesirleri. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 17(17).
- BENDRİKOV, K. (1960). Oçerki po istorii narodnogo obrazovaniya v Turkestane. Moskva: APN RSFSR. Aktaran KADYROV, M. (2014). Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri. Dini Araştırmalar, 17(45 (15-12-2014)), 159-172.
- COŞKUN, R. 20. Yüzyıl Türk Aydınlanması: Türkiye'deki Turan ve Turan'daki Türkiye. Düşünce dünyasında türkiz siyaset ve kültür dergisi, 43.
- ÇAKMAK, C. (2014). İsmail Gaspıralı'nın Ceditçi Aydın Fatih Kerimî Üzerindeki Etkisi. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 11(4), 284-293.
- DEVLET, N. (1996). İsmail gaspıralı dönemi ve ruslarla uzlaşma. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2(2).
- ERGİN, R. (2017). İsmail Gaspıralı Bey. Tarih ve İnsan Dergisi, 1(2), 34-48.
- GASPIRALI, İ. (2017). Eğitim Yazıları (Haz.: Yavuz Akpınar). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GÜNGÖR, E. (2016). Kırgız matbuatının ortaya çıkmasında ceditçiliğin rolü.
- HTDIRALİYEV, D. (1998). Türkistan'da " cedit" hareketinin fikrî kaynakları ve abay. Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri, 2(2), 79-89.
- KADYROV, M. (2014). Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri. Dini Araştırmalar, 17(45 (15-12-2014)), 159-172.
- KARASAR, N. (1994). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- KARATAŞ, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi, 1(1), 62-80.

KONCAK, I. (2013). Ceditçilik hareketi ve Türkistan-Osmanlı devleti ilişkileri. Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, (2), 1.

ÖZKAYA, Y. (2007). İsmail Gaspıralı'nın Hoca-i Sıbyan Kitabı Hakkında Bazı Düşünceler. I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı–Bildiriler (9-15 Nisan 2006 Çeşme-İzmir), 4.

ÖZKAYA, Y. (2011). İsmail Gaspıralı'nın Kıraat-ı Türkî Adlı Eseri. Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 12(22).

ÖZTUNA, Y. (1986). Osmanlı devleti tarihi (No. 1). İstanbul. Faisal Finans Kurumu.

SAKLI, A. R. (2012). Osmanlı döneminde türk milliyetçiliği.

SAKLI, A. R. (2016). Gaspıralı İsmail bey ve kırım. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (53), 265-271.

SARAY, M. (2003). Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği. İstanbul: Çantay Yayınevi.

SÜMER, K. K. (2012). Ağır Yükle Uzun Yol: Kırım'da Ceditçilikten Milli Harekete. Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, 231.

TÜRKYILMAZ, S. Usûl-i Cedit Eğitim ve Selim Sabit'in Elifba Risalesi. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, (17), 127-139.

UZUN, T. (2001). İlk Türk Aydınlanma Hareketi: Ceditçilik ve İsmail Gaspıralı.

YILMAZ Vurgun, S. (2014). Türkistan'da ceditçilik hareketinin etkisinde tiyatro.